

şu'arâ' (nşr. F. Krenkow), Beyrut 1402/1982, s. 248; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâûr), s. 458-461; Bekrî, *Mu'cem*, IV, 1362-1363; ayrıca bk. tür.yer.; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. F. Wüstenfeld), Tahran 1965, I, 77; IV, 880-881; ayrıca bk. tür.yer.; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 523-539; İbn Nübâte el-Misrî, *Serhu'l-uyûn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Beyrut 1419/1998, s. 92-102, 152-154, 408-409; Süyûtî, *Şerhu şevâhidi'l-Muğnî*, Kahire 1322, s. 224-225; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hzânetü'l-edeb* (Bulak), I, 300-304; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), II, 149-157; Tâhâ Hüseyin, *Fî'l-Edebi'l-Câhili*, Kahire 1927, s. 266-275; Hasan es-Sendûbî, *Ahbarü'l-Merâkisa*, Kahire 1959, s. 231-303; L. Şeyho, *Şu'arâ'ü'n-Naşrâniyye*, Beyrut 1980, I, 151-158; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 282-283; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 110-111; Zirikî, *el-A'âm* (Fethulah), IV, 220.

İSMAİL DURMUŞ

MÜHENDİSHÂNE MATBAASI

1797'de Hasköy'deki
Kara Mühendishânesi bünyesinde
kurulan matbaa.

1795'te Hasköy'de açılan Mühendishâne-i Berrî'nin eğitime başlaması üzerine Râşid Efendi'nin elindeki matbaa takımları devlet tarafından 7500 kuruşa satın alınarak (bk. RÂŞİD EFENDİ MATBAASI) Mühendishâne binasının zemin katında hazırlanan mekâna yerleştirilmiş ve reisliğine Mühendishâne başhoca müderris Abdurrahman Efendi getirilerek 25 Şubat 1797'de kendisine gerekli berat teslim edilmiştir (Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne*, s. 99 vd.). Bu matbaa, Hasköy'de oluşturulan Humbaracı ve Lağımçı Ocağı'na bağlı olarak askerî mühendislik eğitimi vermeyi amaçlayan bir okulun bünyesinde kurulan o sırada devletin yegâne matbaasıdır. Teknik kitapların, özellikle içlerinde tablolar, harita, resim ve hendesî şekiller bulunanlarının elle çoğaltılması sakıncalı görüldüğünden bunların hatasız, tek tip ve birbirinin aynı olmak üzere çoğaltılmasının matbaa ile mümkün olabileceği düşünüldü. Böylece burada askerî mühendislik eğitimiyle (fenn-i hendese üzere humbara atmak, lağım kazmak, kale, tabya ve köprü yapmak, metris almak) ilgili olarak ders kitapları, logaritma cetvelleri, Türkçe, Arapça ve Fransızca telif ve tercüme eserler, Fransızlar'ın Mısır'a saldırması münasebetiyle yine Türkçe, Arapça ve Fransızca olarak hazırlanan beynâmeler basılmaya başlandı (a.mlf., *Mühendishâne*, s. 33-35). Matbaanın Mühendishâne ile olan bünyevî bağına

1806 ve 1808 tarihli Mühendishâne kunnâmelerinde yer verildi. Burada askerî teknik eğitim için ihtiyaç duyulacak kitapların basılmasının zarureti tekrar dile getirilmekteydi.

Matbaa Mühendishâne binasının zemin katında yer alacağından burada birtakım tâdilâta gidildi, inşaat eksikleri tamamlandı, kapılar sağlamlaştırıldı, pencerelere cam ve demir şebeke takıldı. Bu mekân beş oda ve bir avludan meydana gelmekte, toplam 269 metrekairelik bir alan kaplamaktaydı. Basmahâne odası olarak tanıtılan en büyük oda (126,5 m²) matbaaya ayrıldı, içi maksada uygun biçimde donatıldı. Kâğıt dolapları ve basım tezgâhlarının üzerine oturtulması için 75 cm. yükseklikte 25 m²'lik sağlam bir platform yapıldı, gerekli müstahdem tayin edildi. Diğer dört odadan biri depo ve mutfak şeklinde kullanıldı. Râşid Efendi'den satın alınan malzemelere ilâveten yeni "hurde rakam ve kalıplar"ın döküm masrafı olarak 4000 kuruş verildi, daha sonra iki kalem halindeki ödeneklerle mevcut malzemenin tamiri ve yeni rakam dökümü, hurufat kalıpları ve tezgâhları imali için toplam 10.741 kuruş harlandı (a.mlf., *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne*, s. 121). Türkçe olarak bazı askerî teknik eserlerin de (1201/1786-87'de Lafitte-Clave'nin "Usûlü'l-maârif fî tertibi'l-ordu" ve 1202/1787-88'de De Truguet'nin "Usûlü'l-maârif fî vechi tasfîi sefâin-i donanma") basıldığı Fransa elçiliğindeki matbaa mevcudatı, bu ülkenin Mısır'a saldırması üzerine ilân edilen savaş dolayısıyla (2 Eylül 1798) müsadere edilerek dökümü çıkarıldı ve 3095 kuruşluk bir değer biçildi. Bunlar, Mühendishâne yanında matbaaya da başkanlık eden Abdurrahman Efendi tarafından incelendi ve beğenildi, ardından Mühendishâne Matbaası'na taşındı, mevcut olan iki adet basma tezgâhı 25 kuruş masrafla tamir edildi. Savaştan sonra yapılan barış antlaşması uyarınca bu malzeme el konulan bazı kitaplarla birlikte Fransız elçiliğinin talebi üzerine (Eylül 1803) iade edildi (dökümü için bk. a.g.e., s. 126).

Masrafları hazineinden karşılanmış bir kamu işletmesi olan Mühendishâne Matbaası'nın 1797'de kurulmuş olmasına rağmen müstakil bir nizamnâmesi yoktu, maaş ve ücretleri belirlenmiş devamlı bir kadroya sahip değildi. Herhangi bir eserin basılması icap ettiğinde gerekli işçiler tedarik edilmekte ve basım işleri sona erdi-

ğinde bunlar dağılmaktaydı. Basım işlerinin hakkıyla üstesinden gelecek deneyimli bir kadronun oluşmasında ve yetişmesinde başlıca etken olarak görülen bu durum Mayıs 1800 tarihine kadar devam etti. Bu tarihte Abdurrahman Efendi'nin teklifiyle matbaada devamlı çalışmak üzere iki musahhih, sekiz mürettip, iki ustabaşı, iki basmacı, biri Frengî iki mürettip, bir de basma hizmetinde çalışacak toplam on beş işçi alındı, kendilerine verilecek maaşlar tesbit edildi. Bunların dışında gravürlü eserler basımında istihdam edilmek üzere ayda 100 kuruş maaşla bakır sayfaları hakke edecek bir ressam kadroya dahil edildi. Bu kişinin, daha yetişmiş olanı bulununcaya kadar ressam Likar adlı bir Frenk olduğu belirtilmektedir. Böylece kadroya verilecek aylık tutarı 755 kuruşa ulaşmaktaydı. Hazırlanan nizamnâme başmuhasebeye kaydedilip yürürlüğe girdi (11 Temmuz 1800).

1802'de matbaa, bulunduğu yerin dar gelmesi sebebiyle başka yere nakledildi. Önce İstanbul'da Sultanahmet'te Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa Medresesi'nin bulunduğu, Çemberlitaş bölgesinde Kapalıfırın semtindeki bir yere taşındı. Ancak buranın da yeterli olmadığı görülünce daha faaliyete geçmeden aynı yıl içinde Üsküdar'a, Selimiye Kışlası yakınlarında Harem İskeleyi arkasında yer alan Selimiye Vakfı arazisi üzerinde bir binaya nakledildi; yeni bir kimlik, hukukî yapı ve isim kazanarak basım faaliyetlerine devam etti (bk. ÜSKÜDAR MATBAASI). Böylece Mühendishâne Matbaası'nın faaliyetine son verilmiş oldu (Aralık 1802).

Mühendishâne Matbaası'nda basılan eserlerin toplam sayısı on dokuz kalemi bulmaktadır. Mahmud Râif Efendi'nin, Nizâm-ı Cedîd hareketini tanıtmak amacıyla otuz altı gravür içeren yirmi yedi levha ile birlikte 200 adet basılan *Tableau des nouveaux réglemens de l'Empire ottoman* adlı eseri burada basılan eserlerin en değerlisidir. Askerî yenilikleri ve yapılan reformları yabancılara tanıtmak amacıyla güdüldüğünden eser Fransızca kaleme alınmıştır. Bunlardan Reisülküttâb Âtîf Efendi'ye 100 adet teslim edilmiş olması yabancı devlet elçiliklerine dağıtılmasının öngörüldüğüne işaret eder. Basılan diğer eserlerin içinde Mühendishâne eğitime hitap eden, ders kitabı olarak kullanılabilecekler yanında lugatların da çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu haliyle Mühendishâne Matbaası'ndaki ilk yayınlarla âdeta eğitim için gerekli olan eserlerin

hazırlanması amaçlanmıştır (matbaada basılan eserlerin bir listesi için bk. a.g.e., s. 254-255).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedid'e Dair Eseri (nşr. Kemal Beydilli – İlhan Şahin), Ankara 2001; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi: 1776-1826*, İstanbul 1995, tür.yer.; a.mlf., *Mühendishâne ve Üsküdar Matbaalarında Basılan Kitapların Listesi ve Bir Katalog*, İstanbul 1997, s. 15-17, 33-35.

KEMAL BEYDİLLİ

MÜNECCİD, Selâhaddin

(صلاح الدين المنجد)

Selâhuddin b. Abdillâh el-Müneccid
(1920-2010)

Tenkitli neşirleriyle tanınan
Suriyeli âlim ve edip.

Dimaşk'ta doğdu. Babası aynı şehirde reîsülkurrâ olan Abdullah el-Müneccid'dir. Selâhaddin küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi. İlkokul öğreniminden sonra Mektebül Anber'de başladığı lise tahsilini el-Külliyetü'l-İlmiyyetü'l-vataniyye'de sürdürdü. Burada Muhammed Behcet el-Baytâr ve Halîl Merdem Bek gibi âlimlerden ders okudu. Ardından Dârü'l-muallimîn el-ulyâ'ya girdi, en önemli hocaları Kâmil Nasrî ve Hâlid Şâtîlâ idi. Mezun olunca Eğitim Bakanlığı'nda yüksek öğretim sekreterliğine tayin edildi. Bir taraftan da Hukuk Fakültesi'ne devam etti ve üç yıl sonra bu fakülteyi bitirdi. Fakültede Ebû'l-Yûsr Âbidîn, Abdülkâdir Azm, Fâyiz el-Hûrî, Sâmî el-Meydânî ve Saîd el-Mehâsinî gibi hocalardan ders aldı. Ardından sırasıyla İâşe Divanı başkanlığı, eski eserler müdürlüğü divan başkanlığı, yine eski eserler müdürlüğü, Eğitim Bakanlığı'nda kültür ilişkileri ve heyetler müdürlüğü gibi görevlerde çalıştı. Daha sonra doktora yapmak üzere Paris'e Sorbonne Üniversitesi'ne gönderildi. Burada uluslar arası genel hukuk ve tarih alanında *en-Nüzûmü'd-diblûmâsiyye fi'l-İslâm* adlı doktorasını tamamladı. Aynı dönemde kütüphanecilik ve paleografi derslerine de girdi. Fransa'dan dönüşünde Kahire'de bulunan Arap Birliği teşkilâtına bağlı Ma'hedü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye'ye müdür tayin edildi (1955), ardından aynı enstitüde danışman oldu ve bu görevi 1961 yılına kadar sürdürdü. Eser tahkiki konusundaki mahareti ve hizmetlerinden dolayı kendisine "sindibâdü'l-mahtûtât" (yazma eserlerin piri) ve "ebû'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye" lakapları verildi. Yazma eserleri incelemek

amacıyla bunların bulunduğu hemen bütün kütüphaneleri dolaştı, birçok eserin nüshalarını aldı. Yazma eserlerin tahkiki ve kataloglanması çalışmalarında izlenecek yöntemlerle ilgili eserler kaleme aldı.

Telif çalışmalarına on dokuz yaşında gazete ve dergi yazılarıyla başlayan Müneccid'in makaleleri *Mecelletü'r-risâle*, *Mecelletü's-sekâfe*, *Mecelletü'l-Mecma'î'l-İlmiyyi'l-Arabî bi-Dimaşk* gibi dergi ve gazetelerde neşredildi. Eski Arap edebiyatına ait üç tiyatro eserinden oluşan *İblis yuğannî* adlı ilk kitabını yirmi üç yaşında iken telif etti. Kendisinin yazma eserlerin tahkikine yönelmesinde 1940 yılında tanıdığı Muhammed Kürd Ali'nin büyük etkisi oldu. Onun telkinleriyle Şam Zâhiriyye Kütüphanesi'ndeki yazma eserleri inceleyerek çalışmalarına başladı ve zamanla yazma eserleri tahkik konusunda en yetkin şahsiyetler arasında yer aldı. Müneccid 19 Ocak 2010'da Riyad'da vefat etti. Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın (ö. 458/1066) *Rusûlü'l-mülûk ve men yaşluhu li'r-risâle ve's-sifâre* adlı eserini tahkik etmesi münasebetiyle kendisine Şam Arap Bilim Akademisi ödülü verilmiştir.

Müneccid, Kahire Mecmau'l-lugatî'l-Arabiyye, el-Mecmau'l-İlmiyyü'l-İrâkî, Haydarâbâd Cem'iyetü dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye İstîşare Heyeti, el-Mecmau'l-İlmiyyü'l-Hindî, Uluslararası Şarkiyat Araştırmaları Derneği, Alman Arkeoloji Enstitüsü gibi kuruluşların üyesiydi. Ayrıca Berlin Al-Shaybani Society of International Law'ın başkan yardımcılığını yapmıştır. Amerikan Brinston ve Alman Frankfurt üniversiteleri, Kahire'deki Ma'hedü'd-dirâsâtî'l-Arabiyyetî'l-ulyâ, Tahran Üniversitesi, Riyad Melik Suûd ve İmam Muhammed b. Suûd üniversiteleri, Cidde Melik Abdülazîz ve Beyrut Amerikan üniversiteleri gibi kurumlarda öğretim üyesi olarak çalışmış, birçok kongre ve sempozyuma katılmış, bu amaçla İstanbul, Riyad, Bağdat, Tunus, Amman,

Lübnan, Küveyt, Karaçi, Tahran, Şiraz, Meşhed, Yeni Delhi, Paris, Moskova, Münih, Tübingen, Cambridge gibi ülke ve şehirlere gitmiştir.

Eserleri. Müneccid ulusal ve uluslar arası birçok dergide yüzlerce makale yazmıştır. Telif ve tahkik olarak basılmış kitaplarının sayısı da 150'yi bulmaktadır. Eserlerini yayımlamak için Beyrut'ta Dârü'l-kitâbî'l-cedid isimli bir yayınevi kurmuş, kitaplarının bir kısmı Türkçe, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Felemenkçe ve Farsça gibi dillere çevrilmiştir. Müneccid'in bazı eserleri şunlardır: **Telif:** *Fi Kuşûri'l-hulefâ'* (Beyrut 1944); *Vülâtü Dimaşk fi'l-ahdi's-Selcûkî: Nuşûş müstahrace min Târihi Dimaşk el-kebir li'l-Hâfîz İbn 'Asâkir* (Dimaşk 1949); *Vülâtü Dimaşk fi'l-ahdi'l-Osmâni* (Dimaşk 1949); *Eşherü'l-haştâtîn fi'l-İslâm: Yâkût el-Musta'simî, eş-Şeyh Hamdullâh el-Amâsî, İbn Muikle* (Beyrut 1950); *Cemâlü'l-mer'e inde'l-Arab* (Beyrut 1957); *A'lâmü't-târih ve'l-coğrâfiyâ inde'l-Arab: el-Belâzûrî, Yâkût, İbn Hallîkân* (Beyrut 1959); *el-Kitâbü'l-Arabiyyü'l-mahtût ile'l-karnî'l-âşiri'l-hicrî: en-Nemâzic* (Kahire 1960); *Mu'cemü'l-mahtûtâtî'l-mahtû'a* (I-V, Beyrut 1962-1982); *Kavâ'idü tahkiki'l-mahtûtât* (Beyrut 1964, T trc. Mehmed Hatiboğlu, "Arapça Yazmaların Neşir Kaideleri", *AÜİFD*, XIV [1966], s. 245-262); *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye fi mektebeti Ferrûc Selâtiyân* (Beyrut 1965); *et-Taqlîlû'l-İştirâkî* (Beyrut 1965); *Dimaşk inde'r-rahhâlin ve'l-coğrâfiyyine'l-muslimîn* (Beyrut 1967); *el-Muhtâr mine'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye fi'l-Âsitâne* (Beyrut 1968); *Dirâsât fi târihi'l-haştî'l-Arabî münzû bidâyetih ilâ nihâyeti'l-âşri'l-Ümevî* (Beyrut 1969, 1972); *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye fi Mektebeti'l-Coneres bi-Vaşintın* (Beyrut 1969); *Mu'cemü Benî Ümeyye müstahrec min târihi İbn Keşîr* (Beyrut 1970); *Emşâlü'l-mer'e inde'l-Arab* (Beyrut 1973); *Kavâ'idü fehreseti'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye* (Beyrut 1973); *el-Muntekâ min dirâsâtî'l-müsteşrikin: Dirâse muhtelifa fi's-sekâfeti'l-Arabiyye* (2. bs., Beyrut 1976); *el-Müsteşriku'l-Almân: Terâcimühüm vemâ eshemû bih fi'd-dirâsâtî'l-Arabiyye* (Beyrut 1978); *Mu'cemü'l-mu'errihine'd-Dimaşkıyyîn ve âşaruhümü'l-mahtûta ve'l-mahtû'a* (Beyrut 1398/1978); *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-mahtû'ât ve'l-mahtûtât ve'emâkinî vücûdihâ* (Beyrut 1980, 1982).

Selâhaddin
el-Müneccid